

Cezalandırmanın Amacını İzah Eden Teorilerin İslam Ceza Hukukundaki Tezahürü

The Manifestation of Theories Explaining the Purpose of Punishment in Islamic Criminal Law

Abdulgüven AYKUL

Kocaeli Üniversitesi, İlahiyat
Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri
İslâm Hukuku Ana Bilim Dalı,
Kocaeli, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 30.06.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 29.09.2022

Yayın Tarihi/Publication Date: 29.12.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Abdulgüven AYKUL
E-mail: maykul8210@hotmail.com

Atıf: Aykul, Abdulgüven.
"Cezalandırmanın Amacını İzah Eden
Teorilerin İslam Ceza Hukukundaki
Tezahürü". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*
58/1 (Aralık 2022), 13-24.

Cite this article as: Aykul, Abdulgüven.
"The Manifestation of Theories
Explaining the Purpose of Punishment
in Islamic Criminal Law." *Journal of
İlahiyat Researches* 58/1 (December
2022), 13-24.

Content of this journal is licensed under
a Creative Commons Attribution-
NonCommercial-NoDerivatives 4.0
International License

ÖZ

Modern ceza hukukunda cezalandırmanın amacına dair birbirinden farklı teoriler bulunmaktadır. Ceza hukukçuları bu teorileri genelde mutlak ve faydacı/nispi teori olmak üzere iki ana başlık altında incelemiştir. Mutlak teorilerde ceza, başlı başına bir amaç olup, başka bir amaç için araç olarak kabul edilmez. Mutlak teorilerin aksine faydacı teorilerde ceza, başka bir amacın gerçekleşmesi için bir araçtır. İslâm ceza hukukunda cezalandırmanın amacını konu edinen bu çalışmanın giriş kısmında modern ceza hukukunda cezalandırmanın amacını izah eden teoriler genel hatlarıyla verilmiş, akabinde cezalandırmanın amacının İslâm ceza hukukundaki tezahürü ele alınmıştır. Bu çalışma daha çok disiplinler arası bir çalışmayı gerektirdiğinden fıkıh ile tefsir eserleri üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmamızda had, kısas ve ta'zir cezası gerektiren suçlar ayrı başlıklar altında ele alınmış, her bir suç türünde verilen cezanın amacı sorgulanmıştır. Gerek fūrū-i fıkıh eserlerinde gerekse de tefsirlerde had ve kısas cezası gerektiren suçlarda umumiyetle cezaların genel önleme fonksiyonu üzerinde durulmakla birlikte cezaların özel önleme fonksiyonu da göz ardı edilmez. Ta'zir cezası gerektiren suçların cezalandırılmasında ise tersi bir durum söz konusudur. Burada da cezanın özel önleme fonksiyonu çok ağır basmakla birlikte genel önlem fonksiyonuna göndermeler de bulunabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, İslâm Ceza Hukuku, Cezalandırma Teorileri, Ceza, Amaç.

ABSTRACT

There are different theories about the purpose of punishment in modern criminal law. Criminal lawyers have generally examined these theories under two main headings as absolute and utilitarian/relative theory. In absolute theories, punishment is an end in itself and not a means to another end. Contrary to absolute theories, punishment in utilitarian theories is a tool for the realization of another purpose. In this study, which deals with the purpose of punishment in İslâmîc criminal law, the theories that explain the purpose of punishment in modern criminal law are given in general terms in the introduction part of the study, and then the manifestation of the purpose of punishment in İslâmîc criminal law is discussed. Since this study requires an interdisciplinary study, an evaluation has been made on the works of fiqh and tafsir. In our study, crimes that require punishment of hadd, qisas, and ta'zir are discussed under separate headings, and the purpose of the punishment given in each type of crime is questioned. Although the general prevention function of punishments is generally emphasized in the crimes requiring hadd and qisas punishments, both in the works of fiqh and in tafsir, the special prevention function of the punishments is not ignored. The opposite is the case in the punishment of crimes that require the penalty of ta'zir. Here, too, although the specific prevention function of the penalty outweighs, there can be references to the general precautionary function.

Keywords: Islamic Law, Islamic Criminal Law, Punishments Theories, Punishment, Purpose.

GİRİŞ

Ceza hukukunda her şey bir amaca istinaden yapılır. Herhangi bir amacı olmadan veya bir amaç gütmeyen yapılan işler abes olarak nitelendirilir. İslâmî terminolojide hikmet ve maslahat olarak ifade edilen

bu amaç, fiilin ortaya çıkmasında etkili olan saikleri göstermesi bakımından önemlidir. Şayet bir şeyin amacı belli değilse veya bir fiil amaçsız olarak yapılıyorsa bu, her şeyden önce o fiilin meşruiyetine gölge düşürür. Zira meşruiyetin, kanıtlanabilir olmak ile yakın ilişkisi bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle bir şey kanıtlandığı ölçüde meşrudur.

Burada öncelikle çağdaş ceza hukukunda cezalandırmanın amacını izah eden teoriler üzerinde durulacak akabinde İslâm ceza hukukunda cezalandırmanın amacı ile ilgili açıklama ve değerlendirmeler yapılacaktır.

1. ÇAĞDAŞ CEZA HUKUKUNDA CEZALANDIRMANIN AMACI

Modern ceza hukukunda cezalandırmanın amacı ile alakalı olmak üzere iki teorinin varlığından bahsedilmektedir. Her bir teori kendi içerisinde iki alt başlığa ayrılmakta böylelikle dört teori meydana gelmektedir. Cezanın bizatihi kendisini amaç olarak gören mutlak teoriler bulunduğu gibi cezayı başka bir amacın gerçekleşmesi için bir araç olarak gören faydacı teoriler de bulunmaktadır. Şimdi biz burada öncelikle cezalandırmanın amacına yönelik mutlak ve nispi teorileri açıklayıp akabinde İslâm ceza hukukunun cezalara bakışı ile ilgili değerlendirmelerde bulunacağız.

1.1. Mutlak Teoriler

Bu teoride ceza, başka bir amacın gerçekleşmesi için araç değil bilakis başlı başına bir amaçtır. Ceza gelecekteki bir şeyin gerçekleşmesi için değil, toplum düzeninin bozulması sebebiyle uygulanır ve cezanın verilmesiyle amacın gerçekleştiği kabul edilir.¹ Suçlu topluma karşı işlediği suç sebebiyle yaptığının karşılığını görmeli, yaptığı kötülüğe denk bir kötülüğe maruz bırakılmalıdır. Suçluya verilen zarar, suçta verilen yegâne tepkidir.² Cezalardan, suçluya verilecek zarardan başka bir fayda beklenilmemelidir.

Bu teoriye göre “cezalandırmanın amacı suçlunun topluma karşı gerçekleştirdiği eylemi nedeniyle acı ve ıztırap duyması ve işlemiş olduğu kusurlu davranışın bedelini, bir diğer deyişle kefaretinin ödemesidir.”³ Bu açıdan bakıldığında mutlak teorilerde cezaların geçmişe yönelik etkisi söz konusudur. Mutlak teori kendi içerisinde adalet ve kefaret teorisi olmak üzere iki kısımda değerlendirilir.

1.1.1. Adalet Teorisi

İki Alman filozof Immanuel Kant (1724-1804) ve Friedrich Hegel (1770-1831) tarafından savunulan teoriye göre suç failinin ceza görmesi adaletin gereğidir. Bilindiği üzere Kant'ın ahlak anlayışı ödev ahlakıdır. Ödevden dolayı yapılan bir davranış, sonucu her ne olursa olsun ahlakî değeri olan bir davranıştır.⁴ Kant'ın bu ödev ahlakı ceza hukukunda da kendisini göstermektedir. Ona göre ceza belli bir amaca matuf olarak değil; adalet/görev gerektirdiği için verilir. Ceza, kendisinden herhangi bir fayda beklenerek verilemez. Kant'a göre ceza herhangi bir amaca matuf olmadığı ve adaletin gereği uygulanması gerektiği için cezalandırmanın hiçbir yararı bulunmasa bile mutlaka uygulanmalıdır.⁵ Zira ceza başlı başına bir amaç olup suçluya sırf suç işlediği için ceza verilir. İşlenen suçun karşılığı ona uygulanacak olan müeyyide olup, müeyyidenin az uygulanması görev ahlakına uymaz. Bu itibarla Kant cezanın, bir fayda bir amaç veya suçlunun ıslahı veya cezalandırıldığını gören kimselerin o suçu işlemeye cüret edememeleri gibi sonuç odaklı bir faydacılığa karşı olduğunu şu sözleri ile dile getirir. “Bir adada yavaşan halkın tamamı birbirinden ayrılmış yaşadıkları toplumu ortadan kaldırmaya karar vermiş olsalar bile, cezaevindeki son ölüm cezasına mahkûm edilenin bu cezasının infaz edilmesi zorunludur. Böyle yapılmalıdır ki herkes katilinin hak ettiği şeyin ve kan dökme suçunun, halkın üzerinde kalmayacağını anlayabilsin; aksi takdirde halk da adaletin bu açık ihlalinde onunla işbirlikçi olarak değerlendirilebilir”⁶ Devlet hiçbir yararı olmasa da sırf pratik akıl onu buyurduğu için cezayı uygular.⁷ Cezalandırmanın, suçlunun daha iyi bir insan olması, gelecekte suç işlenmesinin engellenmesi ve ölüm cezası verilerek suçlunun toplumdan ayıklanması olmak üzere temelde üç hedefinin olması mümkündür. Oysa Kant'a göre bu tarz hedefler siyasetin kurnazlıkları olup hukuk açısından aslolan adaletin tesisidir. Cezadan başkaca bir yarar beklenmemeli, ceza sadece suç işlenmiş olduğu için verilmelidir.⁸

Adaletçi ceza teorisini savunun bir diğer filozof ise Hegel'dir. Hegel, Fransız filozof Montesquieu (1689-1755) ile modern ceza hukuku alanında müstesna bir yeri bulunan İtalyan ceza hukukçusu Cesare Beccaria (1738-1794) tarafından savunulan, devletin oluşumunun toplumsal sözleşmeye dayandığı fikrine karşı çıkar. Ona göre “devlet hiçbir zaman toplumsal sözleşmenin tarafı değildir. Bu nedenle de özü itibarıyla devlet, tek tek bireylerin can-mal güvenliğini korumakla yükümlü değildir. Aksine bireylerden bunları feda etmelerini isteyebilme hakkına sahip en yüksek realitedir.”⁹ Ona göre devlet objektif ahlakı simgelemektedir.¹⁰

“Hegel için suç, hukuka karşı gelinmesidir. Eğer ki, adaleti temsil eden hukuk zarar görürse adalet de zedelenmiş olacaktır. Suç, hukukun olumsuzlanmasıdır. Bu durumda da kendisinin de olumsuzlanmasıyla, adalet yeniden tesis edilecektir. Suç, öncelikle bir kötülük olduğu için değil, hukuk ihlal edildiği için ortadan kaldırılmalıdır. Birincil kötülük suç ile yasanın ihlalidir, ceza ise ikincil kötülük değil birincinin ortadan kaldırılmasını sağlayan bir etmendir. Suç hukuka karşı gelinmesidir, adaleti temsil eden hukuk zarar görürse adalet de zarar görmüş olacaktır.”¹¹

Hegel'e göre ceza, hukukun ihlalinin ihlali olduğu için cezanın amacı ihlal edilen hukukun tekrar eski düzenine kavuşturulmasıdır.

1 Nur Centel, “Cezanın Amacı ve Belirlenmesi,” *Turhan Tufan Yüce'ye Armağan* (Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2001), 337.

2 Vincent Luizzi, “Cezalandırmaya ve Cezalandırmanın Faydacı ve Ödetmecî Rakiplerine İlişkin ‘Yeni Denge Yaklaşımı,’” çev. Gülriz Uygur, *HfSA 10*, (ts.), 161.

3 Havva Begüm Tokgöz, “Cezalandırmanın Amacı ve Bu Bağlamda Ütopiyalar Üzerine Bir Değerlendirme,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 22/1 (2020), 442.

4 Şehabettin Yalçın, “Adaletin Felsefi Temelleri,” *HfSA 9*, (ts.), 78.

5 Ece Çetin, “Cezanın Amaçları, İyi Bir Cezada Bulunması Gereken Özellikler,” *İzmir Barosu Dergisi* (Eylül 2020), 297.

6 Çetin, “Cezanın Amaçları, İyi Bir Cezada Bulunması Gereken Özellikler,” 296.

7 İlhan Üzülmüş, “Ceza Sorumluluğunun Esası ve Cezalandırmanın Amacına Dair Düşünce Hareketleri,” *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi* 5/1-4 (2001), 266.

8 Bk. Melike Belkis Aydın, “Kant'ın ve Hegel'in Felsefesinde Cezanın Amacı,” *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11/1 (2020), 131.

9 Bk. Aydın, “Kant'ın ve Hegel'in Felsefesinde Cezanın Amacı,” 134.

10 Aydın, “Kant'ın ve Hegel'in Felsefesinde Cezanın Amacı,” 134.

11 Aydın, “Kant'ın ve Hegel'in Felsefesinde Cezanın Amacı,” 134.

1.1.2. Kefaret Teorisi

Kefaret teorisinin temeli, suçluya işlediği kötülük sebebiyle bedelinin ödettirilmesi anlayışına dayanır. “Kefareti (retribution) esas alan teoriye göre cezalandırmanın kendisinden başka amacı olamaz; cezalandırmanın kendisi bizzatıhi amaçtır.”¹² Suçlunun yaptığı kötülük sebebiyle acı çekmesi gerekir. Bu itibarla kefarete teorisi göze göz, dişe diş anlayışına yani kısasa dayanır. Kefarete teorisinde mağdurun kininin dindirilmesi veya mağdur veya suçtan zarar görenin intikam duygularını tatmin etme amaçlanmaz. Aksine ceza verilerek “suç işleyen, işlediği suçun cezasını ödeyecek, yaptığı kötülüğün karşılığını alacak ve böylece ihlal edilen adalet ilkesinin öcü alınacaktır.”¹³

1.2. Faydacı/Nispi Teoriler

“*Protagoras*’tan bu yana savunulan bu teoriler, *Grotius*, *Montesquieu*, *Beccaria* ve *Feuerbach* tarafından geliştirilmiştir.”¹⁴ Nisbi teoriler olarak da bilinen faydacı teorilerde cezanın bizzatıhi kendisi amaç değildir. Bilakis ceza, başka bir faydanın elde edilebilmesi için bir araçtır. Bu açıdan ceza geçmişe yönelik olmayıp, onun geleceğe yönelik bir etkisi söz konusudur. Bu hususu, *Grotius*, “*geçmiş bir vaziyetin tekrar iadesine imkân yoktur, belki ancak gelecektekinin önüne geçilebilir*” demek suretiyle açıkça ortaya koymuştur.¹⁵

Faydacı teoriler kendi içerisinde özel önleme ve genel önleme olmak üzere iki kısımda değerlendirilir. Faydacı teori savunucularından *Lucius Seneca*’nın (öl. 65) şu sözü, esasında mutlak teoriyi savunanlara bir göndermedir. “Akıllı insan, günahkâr olduğu için değil, günahkâr olunmasın diye ceza verir. Akıllı insan suç işlediği için değil, suç işlenmemesi için cezalandırır” (*nemo prudens punit quia peccatum est, sed ne peccetur*).¹⁶

1.2.1. Özel Önleme Teorisi

Faydacı teori taraftarları cezanın öncelikle suçun faili açısından önemine dikkat çekerler. Bu teoriye göre suçlu cezalandırıldıktan sonra bir daha aynı suçu işlemeyecektir. Zira kendisine uygulanan yaptırım onu uslandıracak ve aynı suçu işlemesine engel olacaktır. Suç işleyen kişi islah olursa, toplum da korunmuş olacaktır. Dolayısıyla cezadan beklenen en önemli araç suçlunun uslandırılmasıdır. Cezaların özel önleme işlevi sayesinde, verilen cezadan suçlunun korkması sağlanmış olacak ve bir daha aynı suçu işlemeyecektir. Bu açıdan bakıldığında özel önleme suçlunun islahı yanında yeniden topluma kazandırılması yani tekrar sosyalleşmesini sağlayan bir etkiye sahiptir.¹⁷

Özel önleme teorisini savunan yazarların başında İngiliz filozof ve hukukçu *Jeremy Bentham* (1748-1832) gelmektedir. O, yasa koyucunun görevinin suçu bertaraf etmek olduğunu, zarar vermeyi suçu önlemenin bir aracı olarak görmektedir. Ona göre ceza da, esasında zarar vermektedir. Ve her zarar verici şey kötüdür. Fayda ilkesinin gereği olarak cezalandırmanın sadece daha büyük kötülüğün önlemeye yaradığı sürece kabul edilmesi gerekir.¹⁸ O halde verilecek ceza, suç ile ortaya çıkan zarardan daha büyük olmamalıdır.

Özel önleme teorisi geleceğe yönelik olduğu için işlenen fiile denk bir cezanın verilmesini zorunlu kılmamaktadır. Bu teoriye göre suçlunun islahı asıl amaç olduğu için islahını gerçekleştirecek kadar ceza verilmesi gerekir. Fail, cezasını çektikten sonra yeniden sosyalleşebileceği düzeyde cezalandırılacaktır.¹⁹

1.2.2. Genel Önleme Teorisi

Faydacı teorisinin diğer türü ise genel önleme teorisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu teorisinin doğrudan suçlu ile ilgisi bulunmaz. Burada ibret kavramı önemli yer tutmaktadır. İşlediği suç dolayısıyla cezaya maruz kalan suçlunun durumu, muhtemel suçluları aynı fiili işlemleri noktasında korkutacak ve suç işlemelerine engel olacaktır. Burada potansiyel suçluların engellenmesi söz konusudur. Bu teoriye göre cezanın amacı faili cezalandırmak veya failin uslanması değil bilakis failin de içinde bulunduğu toplumu korumaktır.²⁰

Genel önleme teorisi potansiyel suçluların suç işlemesini engellemeyi amaçladığından bu teoriye göre verilecek olan cezalar şiddetli olmalıdır.²¹ Zira suçlunun cezalandırıldığı ve ağır cezai müeyyideye maruz kaldığını gören kimsenin aynı suçu işlememesi, cezanın ağırlığına ve tavizsiz uygulanmasına bağlıdır. Cezanın ibret olma özelliği sayesinde toplumun düzenine ve varlığına yönelik güven artmış olmaktadır ki bu, teorisinin pozitif yönünü teşkil etmektedir.²² Genel önleme teorisi caydırıcılık üzerine kuruludur. Bu caydırıcılık failden ziyade topluma yöneliktir. Öğretide bu teori psikolojik zorlama veya manevi cebir olarak da isimlendirilmektedir ki²³ bu da teorisinin negatif önleme yönünü teşkil etmektedir.²⁴

Bu teori ünlü ceza kuramcısı *Beccaria* tarafından savunulmaktadır. Ona göre “cezanın ihdas nedeni, suç işleme cesaretini taşıyan insanları korkutup, suçtan uzaklaştırmaktır.”²⁵ *Beccaria*’ya göre suç işlenmesine engel olacak en iyi yol, cezadan kaçınılmasının mümkün olmadığına dair insanlardaki kanaattir. Bundan dolayı cezanın kesin uygulanacağı korkusu suçun engellenmesi için en iyi yöntemdir.²⁶

12 Sururi Aktaş, “Cezalandırmanın Amacı Üzerine,” *Erzincan Üniv. Hukuk Fak. Dergisi* 13/1-2 (2009), 15.

13 Aktaş, “Cezalandırmanın Amacı Üzerine,” 16.

14 Tokgöz, “Cezalandırmanın Amacı ve Bu Bağlamda Ütopyalar Üzerine Bir Değerlendirme,” 444.

15 Tokgöz, “Cezalandırmanın Amacı ve Bu Bağlamda Ütopyalar Üzerine Bir Değerlendirme,” 445.

16 Bk. Çetin, “Cezanın Amaçları, İyi Bir Cezada Bulunması Gereken Özellikler,” 305; Centel, “Cezanın Amacı ve Belirlenmesi,” 341.

17 Tokgöz, “Cezalandırmanın Amacı ve Bu Bağlamda Ütopyalar Üzerine Bir Değerlendirme,” 448.

18 Bk. Luizzi, “Cezalandırmaya ve Cezalandırmanın Faydacı ve Ödetmecî Rakiplerine İlişkin ‘Yeni Denge Yaklaşımı,’” 163.

19 Çetin, “Cezanın Amaçları, İyi Bir Cezada Bulunması Gereken Özellikler,” 306.

20 Centel, “Cezanın Amacı ve Belirlenmesi,” 345.

21 Centel, “Cezanın Amacı ve Belirlenmesi,” 345.

22 Centel, “Cezanın Amacı ve Belirlenmesi,” 345; Tokgöz, “Cezalandırmanın Amacı ve Bu Bağlamda Ütopyalar Üzerine Bir Değerlendirme,” 446.

23 Tokgöz, “Cezalandırmanın Amacı ve Bu Bağlamda Ütopyalar Üzerine Bir Değerlendirme,” 445.

24 Tokgöz, “Cezalandırmanın Amacı ve Bu Bağlamda Ütopyalar Üzerine Bir Değerlendirme,” 446; Centel, “Cezanın Amacı ve Belirlenmesi,” 346.

25 Üzülmöz, “Ceza Sorumluluğunun Esası ve Cezalandırmanın Amacına Dair Düşünce Hareketleri,” 267.

26 Üzülmöz, “Ceza Sorumluluğunun Esası ve Cezalandırmanın Amacına Dair Düşünce Hareketleri,” 267.

2. İSLÂM CEZA HUKUKUNDA CEZALANDIRMANIN AMACI

Bilindiği üzere İslâm ceza hukuku, yani ukûbât; had, kısas ve ta'zir cezalarından oluşmaktadır. Birbirinden farklı tasnifler bulunmakla birlikte ilk ikisinin cezası Şâri' tarafından belirlenmişken ta'zirin belirlenmesi siyasi otoriteye bırakılmıştır. Yine tartışmalı olmakla birlikte had, Allah hakkına ilişkililikten, kısas kul hakkı ile ilişkilidir. Ta'zir ise her iki hak türü ile de ilgilidir.

Biz bu başlık altında bu üç ceza türünü ayrı ayrı ele alıp, her bir ceza türü için doktrinde belirlenmiş olan cezalandırma amaçları üzerinde duracağız. Öncelikle ifade edilmesi gerekir ki, İslâm ahkâmının temeli maslahata dayanmaktadır. Bir şey maslahat olduğu için emredilirken, başka bir şey mefsetet olduğu için yasaklamaktadır.²⁷ Ancak Gazzâlî'ye (505/1111) göre, maslahat ile şeriatın amaçlarını, yani "makâsîdü's-şerîa"yı korumak kastedilir. Şeriatın insanlara ilişkin amaçları dinin, canın, neslin, aklın ve malın korunması olmak üzere beş başlık altında toplanır ki bunlara *usûl-i hamse* (beş esas) denilmektedir. Bu beş şeyin korunmasına hizmet eden şeylere maslahat, bu beş şeyin ihlaline yol açan şeylere ise mefsetet denilmektedir.²⁸ Maslahatlar zarûrî, hâcî ve tahsînî olmak üzere üç ana başlık altında incelenmektedir. Bu beş şeyin korunmasını amaçlayan maslahatların, zarûrî maslahatlar olduğu Gazzâlî tarafından ifade edilmektedir.²⁹ Bu açıdan bakıldığında had ve kısas cezaları maslahatların en üst mertebesi olan zarûrî maslahatlar grubunda değerlendirilmekte ve şeriatın birincil amacını teşkil etmektedir. Genel olarak ta'zir cezaları ise hâcî veya tahsînî nitelikteki maslahatlar grubunda değerlendirilebilir. Bu itibarla ta'zir ile elde edilmek istenen maslahatlar had ve kısas ile elde edilmek istenen maslahatlara nispetle tâlî özellik taşımaktadır. İslâm hukukunda, ne seb ve aile düzenine (zina), mal varlığına (hırsızlık), genel ahlaka ve insan onuruna (kazif), kamu düzenine (hırâbe), siyasi iktidar düzenine (bağy), akıl ve toplumsal esenliğine (şûrb) yönelik fiiller suç olarak kabul edilmiş ve karşılığında yaptırımlar konulmuştur.³⁰ Bu suçlar için öngörülen cezalar diğer suçlar için öngörülen cezalara göre daha ağırdır.

2.1. Had Cezası Gerektiren Suçlarının Cezalandırılmasındaki Amaç

Had (الحد) lügatte "menetmek, engellemek, iki şeyin karışmasını önlemek için araya konulan sınır manalarına gelir. İnsanları (izinsiz) girmekten menettiği için bekçi ve gardiyana da haddâd (حَدَاد) denilmektedir. Cezalar da sebeplerini irtikâba mâni olduğu için "hudûd" olarak isimlendirilmiştir."³¹

Fürû-ı fıkıh eserlerinde bir takım farklılıklar bulunmakla birlikte genel itibariyle had cezası gerektiren suçlar şunlardır: Zina etmek, iffetli kimseye zina iftirasında bulunmak, içki içmek, meşrû devlete isyan etmek (hırâbe), irtidat etmek ve hırsızlık yapmak. Zina edildiği takdirde suç faili veya faillerinin durumuna göre recm veya yüz celde ceza; namuslu hür bir kimseye atılan zina iftirasında ve içki içilmesinde seksen celde ceza uygulanır. Hirabe suçunda suçlunun öldürülmesi, el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi veya sürgün edilmesi şeklinde suçun işleniş biçimine göre farklı cezalar öngörülmüştür. Dinden dönen kimselerin öldürüleceği ve hırsızlık yapanların ise ellerinin kesileceği Şâri' tarafından bildirilmiş olan diğer cezalardır.³²

Esasında had suçlarına verilecek olan cezalandırma amaçları, amaçlar silsilesi olarak görmek gerekir. Örneğin hırsıza verilecek olan ceza, suçlunun işlediği suç dolayısıyla kusurunun telafi edilmesine, verilecek olan cezanın toplum için ibret olup potansiyel suçluları caydırmasına, işlenmesi muhtemel suçları engellemesi sebebiyle huzurlu ve güvenli bir toplumun meydana gelmesine, huzurlu ve güvenli bir toplumun meydana gelmesi dinin huzur içinde yaşanmasına ve bu yaşantı sonucunda kişilerin dünyaya geliş amaçları yani ahiretin kazanılmasına vesile olmaktadır. Bu amaçlar silsilesinin nihai hedefi şeriatın amacını korumaktır. Dolayısıyla haddi gerektiren suçlara verilecek olan cezaların nihai hedefi "makâsîdü's-şerîa"yı gerçekleştirmektir.

Dikkat edilirse beşerî ceza hukukunda cezalandırmanın amacına yönelik tartışmalarda tartışılan, hep ilk amaçtır. Bu noktada biz de ilk amaç hakkında İslâmî disiplinler içerisinde işlenen ve ele alınan değerlendirmelere burada geçmek istiyoruz.

Kur'an'da zikri geçen hadlerin tek tek ele alınması cezalandırmanın amacının aydınlatılmasına yardımcı olacaktır. Öncelikle hırsızlık suçunu düzenleyen âyet şöyledir: «اللَّهُ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِأَمْرٍ إِلَّا وَهُوَ صَالِحٌ، وَلَا نَهَىٰ عَنْ أَمْرٍ قَدَّ إِلَّا وَهُوَ فَسَادٌ» Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmi' u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 10/292.

"Hırsızlık eden erkek ve hırsızlık eden kadının yaptıklarına karşılık bir ceza, Allah'tan bir ibret olarak ellerini kesin. Allah güçlüdür, hikmet sahibidir. Kim bu haksız davranışından sonra tövbe eder ve halini düzeltirse bilsin ki Allah onun tövbesini kabul eder. Şüphe yok ki Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir."³³

Görüldüğü üzere âyet-i kerime hırsızlara verilecek olan ceza "nekâl" olarak nitelendirilmiştir. Kelime anlamı itibariyle "engel olmak" ve "hapsetmek" anlamında olan *nekâl*³⁴ kelimesi, suç için verilecek cezayı nitelendirmekle birlikte cezanın fonksiyonu/amacına yönelik bir anlamı da barındırmaktadır. Mukâtil b. Süleyman (öl. 150/767) *nekâli*, ukûbe (ceza) olarak İbn Kuteybe (öl. 276/889) ile Zeccâc (öl. 311/923) ise ibret olarak tefsir eder.³⁵ İmam Mâtürîdî (öl. 333/944), ibret ve caydırıcı olması için verilen ceza olarak yorumlarken³⁶ Zemahşerî (öl. 538/1144) *nekâli*, başkalarının ibret alması için verilen ceza olarak yorumlar.³⁷ Kaffâl, *nekâli* insanları benzer bir suça kalkışmaktan alıkoyma ağır cezalarla verilen bir isim olduğu görüşündedir.³⁸ Fahreddin er-Râzî ise Kaffâl'ın bu değerlendirmesini bir adım öteye taşıyarak

27 «اللَّهُ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِأَمْرٍ إِلَّا وَهُوَ صَالِحٌ، وَلَا نَهَىٰ عَنْ أَمْرٍ قَدَّ إِلَّا وَهُوَ فَسَادٌ» Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmi' u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 10/292.

28 Ebû Hamîd Muhammed Gazzâlî, *el-Müstasfâ min 'ilmi'l-uşûl*, thk. Muhammed Abdüsselam Abdüşşâfi (Beirut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993), 1/174.

29 Gazzâlî, *el-Müstasfâ*, 1/174.

30 Bk. Abdullah Çolak, *İslam Ceza Hukuku* (İstanbul: Hikmetevi, 2020), 83.

31 Damad Abdurrahman Gelibolulu Şeyhizâde, *Mecmaü'l-Enhûr fi Şerhi Mülteka'l-ebhûr* (Dârü İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts.), 1/584; Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülâziz İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr ale'd-dürri'l-muhtâr: şerh-i tenvirî'l-ebşâr* (Beirut: Dârü'l-Fikr, 1992), 4/3; Çolak, *İslam Ceza Hukuku*, 99.

32 Geniş bilgi için bk. Ali Bardakoğlu, "Had", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 14/547-551; Nuri Kahveci, *Ana Hatlarıyla İslam Ceza Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 80-168.

33 *Kur'an Yolu* (Erişim 23 Mayıs 2022), el-Mâide 5/38-39.

34 Ebû Abdullâh Muhammed Fahrüddin Râzî, *Mefâtihü'l-gâyb* (Beirut: Dârü İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1420), 3/542.

35 Camâluddîn Ebû'l-Ferac 'Abdurrahmân b. 'Alî b. Muhammed İbnü'l-Cevzi, *Zâdu'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, thk. Abdurrezâk el-Mehdî (Beirut: Dârü'l-Kitâb el-'Arabî, 1422), 1/75.

36 Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Semerkandî Mâtürîdî, *Te vilâtü'l-Kur'ân*, thk. Meccî Bâslûm (Beirut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005), 3/516.

37 Cârullâh Ebû'l-Kâsim Mahmûd b. 'Ömer ez-Zemahşerî, *Keşşâf' an haka iki gavâmidü't-Tenzil* (Beirut: Dârü'l-Kitâb el-'Arabî, 1407), 1/147.

38 Râzî, *Mefâtihü'l-gâyb*, 3/542.

kınama cezası gibi küçük suçlar için *nekâl* ifadesinin kullanılmayacağını *nekâl*in ağır cezaları ifade eden bir anlamının bulunduğunu söyler.³⁹ Nitekim hırsız verilecek ceza düşünüldüğünde cezanın ağırlığı ile neyin kastedildiği daha iyi anlaşılır.

Had cezaları özelinde *nekâl*in benzer bir kullanımı zina eden muhsan kimselere uygulanacak olan recm cezasıyla ilgili Übey b. Kâ'b'ın rivayetidir. Söz konusu rivayete göre Übey b. Kâ'b, zina eden muhsan kimselerin recmedileceğini şu sözlerle ifade eder: « الشيخ والشيخة إذا » “Muhsan⁴⁰ olan erkek ve kadın zina ettiğinde o ikisini Allah'tan bir ibret olarak elbette recmedin. Allah azizdir, hakîmdir.”⁴¹

Görüldüğü üzere gerek hırsızlık suçu için Kur'an'daki ifade, gerek Übey b. Kâ'b'ın rivayeti ve gerekse de müfessir ve fakihlerin değerlendirilmeleri -en azından bu iki had türü ile ilgili- cezalandırmanın amacına yönelik bizlere önemli bilgiler sunmaktadır. Ayette ve Übey b. Kâ'b'ın rivayetinde asıl vurgulanan husus -nekâle ibret manası verildiğinde- cezanın genel önleme fonksiyonu olduğudur. Dolayısıyla ceza verilmesinde öncelikli amacın, toplumu koruma olduğu iması vardır. İbret olarak verilecek olan ceza dolayısıyla potansiyel suçlular suç işlemekten imtina edecek, bu da güvenli bir toplumun meydana gelmesine, böylelikle dinin asıl amacına; yani kişinin dünya ve ahiret saadetine ulaşmasına vesile olacaktır.

Kur'an-ı Kerim'de muhsan olmayan kimseler için zina suç ve cezasını düzenleyen Nûr suresindeki ayet ise şöyledir: “Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun. Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dinini uygulama hususunda o ikisine karşı merhamet duygusuna kapılmayın. Mü'minlerden bir topluluk da onların cezalandırılmasına şahit olsun.”⁴²

Söz konusu bu âyette cezanın her halükârda uygulanması ve cezanın infazında herhangi bir zafiyetin gösterilmemesi istenmektedir. Bu açıdan bakıldığında âyette -cezanın amacını izah eden mutlak teorilerin ifade ettiği- cezanın bizatihi kendisinin amaç olduğuna yönelik bir imanın olduğu söylenebilir. Zira ortada bir suç vardır ve bu suç için öngörülen ceza muhakkak uygulanmalıdır. Ancak âyetin devamında, cezanın gizli değil -alenen- topluluklar huzurunda infazının istenmesi (şahit bulundurulması), mutlak teorinin bu imasını zayıflatmaktadır. Çünkü cezaya şahitlik edilmesi bir amaca hizmet etmesi için istenmektedir. Bu amaç Mâtürîdî'ye göre insanların ceza verildiğini duyması ve benzer suçları işlemelerinin engellenmesidir.⁴³ Râzî, ise şahit bulundurulmasının cezanın caydırıcılığının artması için istendiğini söyleyerek⁴⁴ cezalandırmanın genel önleme fonksiyonuna işaret etmektedir. Cezanın bu genel önleme fonksiyonu suç ve cezaların kanuniliğinden ayrı düşünülemez. Suça karşılık uygulanacak cezanın önceden kanunda belirlenmiş olması ve suç işlemeye kalkışanların cezaya çarptırılmaları korkusu, birçok kimseyi suç işlemekten alıkoyar. Çünkü bir suçun ve cezasının önceden kanunda tarif edilip belirlenmesi, hatta toplumda tahribatı çok olacak suçlara önceden ağır cezalar öngörülmesi birçok suç işlemeyi tasarlayanları suçtan vaz geçircidir. Cezalandırma korkusu tabii bir duygudur ve insanlar üzerinde caydırıcı bir etkisi bulunmaktadır.⁴⁵

Had cezaları bağlamında yukarıda zikri geçen Kur'an âyetlerinde cezaların genellikle genel önleme fonksiyonu üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte cezalardan sadece toplumu güvende tutmanın amaçlandığı düşünülmeyebilir. Ayrıca suçlunun ıslahının da önemsendiği ve tevbe etmesinin amaçlandığı da söylenmelidir. Nitekim yukarıda hırsızlık suçunun failine ceza verildikten sonra tevbe etmesi ve kendisini düzeltmesi/uslanması (islah olması) durumunda uhrevi cezanın düşeceği ayetin sonundaki “Kim bu haksız davranışından sonra tövbe eder ve halini düzeltirse bilsin ki Allah onun tövbesini kabul eder. Şüphe yok ki Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir” ifadesi ile anlaşılmaktadır.⁴⁶

Cezaların özel önleme fonksiyonuna yönelik başka bir işaret de kazf haddini düzenleyen Kur'an nassında göze çarpmaktadır. Söz konusu ayet şöyledir: (وَ الَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شَهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُنَّ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُنَّ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَسْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) “İffetli kadınlara iftira atan, sonra da dört şahit getiremeyen kimselere seksen sopa vurun ve artik onların şahitliklerini asla kabul etmeyin. İşte onlar yoldan çıkarılan ta kendileridir. Bundan sonra tövbe edip hallerini düzeltmeler müstesna. Allah çok bağışlayıcıdır, çok esirgeyicidir.”⁴⁷ Bu ayette suç işleyenlere seksen celde ceza vurulacağı ve ayrıca şahitliklerinin ebediyen kabul edilmeyeceği söylenmekte, devamında ise islah olmaları durumunda Allah'ın onları bağışlayacağı ifade edilmektedir. İslah olmaları durumunda uhrevi cezasının düşeceği mezheplerin ortak kabulüyle, şahitliklerinin tekrar kabul edilip edilmeyeceği hususu mezhepler arasında tartışmalıdır. Hanefî mezhebi kendisine kazf haddi uygulanan kimsenin islah olması durumunda dahi şahitliğinin artık geri dönemeyeceği görüşünderken cumhur islah olması durumunda şahitliğin avdet edeceği görüşündedir.⁴⁸ Bu açıdan bakıldığında kazf haddini düzenleyen Kur'an nassında kişinin ıslahına vurgunun yapıldığı, ceza verilmesinden amacın suçlunun ıslahı olduğu söylenebilir. Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere bu cezanın tek amacı suçlunun ıslahı, başka bir ifadeyle cezadan beklenen amaç cezanın özel önleme fonksiyonu olduğu anlamına elbette gelmemelidir.

Benzer bir durum hirâbe suçunu düzenleyen Kur'an âyetinde de görülmektedir. Mâide sûresindeki ilgili âyet şöyledir: (إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ جَزَاءُ فِي الْآخِرَةِ وَعَذَابٌ عَظِيمٌ) (إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ جَزَاءُ فِي الْآخِرَةِ وَعَذَابٌ عَظِيمٌ) “Allah'a ve peygamberine karşı savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası

39 Râzî, *Mefâtiḥu'l-ğayb*, 3/542.

40 Hadis metnindeki “seyh” (السَّيْحُ) kelimesinin muhsan olarak tercüme edilmesi, muhaddis ve fakihlerin bu kelimeyi muhsan olarak yorumlaması sebebiyledir.

41 Abdîrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb Nesâî, *Sünen*, thk. Abdulfettah Ebû Güdde (Haleb: Mektebu'l-Matbûâtı'l-İslâmiyye, 1986), “Recm”, 4; Ebû Bekr 'Abdurrezâk eş-Şan'ânî, *el-Muşannef*, ed. Habîbu'r-Rahmân el-A'zamî (Hindistan: el-Meclisu'l-İlmî, 1403), 3/365.

42 en-Nur 24/2.

43 Mâtürîdî, *Te'vilât*, 7/508.

44 Râzî, *Mefâtiḥu'l-ğayb*, 23/317.

45 Ebû Bekr Şemsü'l-e'imme Muḥammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Seraḥsî, *el-Mebşuḥ* (Beirut: Dâru'l-Ma'rife, 1993), 26/60.

46 Ebû Abdullah Muḥammed b. Ahmed b. Ebî Bekr Kurtubî, *el-Câmi'u li-aḥkâmî'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî, İbrahim Atfîş (Kâhire: Dârü'l-Kütübü'l-Misriyye, 1964), 6/174.

47 en-Nur 24/4-5.

48 Görüşler için bk. Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Ceşşâr, *Şerḥü muḥtasari't-Taḥâvî fi'l-fikhi'l-Hanefî*, thk. İsmetullah İnayetullah Muḥammed, Said Bektaş (Beirut-Medine: Dârü'l-Beşâirü'l-İslâmiyye ve Dârü's-Sirâc, 2010), 6/218; Ebû'l-Hasen Burhânüddin 'Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl Ferğânî Mergînânî, *el-Hidâye fi Şerḥi Bidâyetü'l-Mübeddî*, thk. Tallal el-Yusufl (Beirut: Daru'l-İhya' i Turâsü'l- Arabî, ts.), 4/3/121; Ebû'l-Velîd Muḥammed b. Ahmed b. Muḥammed b. Ahmed Kurtubî Endelüsî İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid* (Kâhire: Dârü'l-Hadis, 2004), 4/226; Cemâlüddin İbrâhîm b. 'Alî b. Yûsuf Ebû İshâk Şîrâzî, *el-Muhezzeb fi fikhi'l-İmâm eş-Şâfi'i* (Beirut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 3/3/448; el-Makdisî İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Kâhire: Mektebetü'l-Kâhire, 1968), 10/178.

ancak ya öldürülmeleri veya asılmaları yahut el ve ayaklarının çapraz olarak kesilmesi ya da buldukları yerden sürgün edilmeleridir. Bu, onların dünyada uğradıkları aşağılayıcı cezadır. Âhirette ise onlar için büyük bir azap vardır. Ancak onları yenip ele geçirmenizden önce tövbe edenler müstesna! Biliniz ki Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.”⁴⁹ Bu ayetlerde, suç işlemesine rağmen hirâbe suçu kapsamında başka bir suça karışmamış kimselerin, henüz ele geçirilmeden yaptıklarından pişmanlık duyup teslim olmaları durumunda, ceza verilemeyeceğinden bahsedilerek cezanın özel önleme fonksiyonuna vurgu yapılmıştır.⁵⁰

Had suçlarına dair hadislerle bakıldığında ise ceza verilmesinin pek de arzulanmadığı, şüpheye olabildiğince önem verildiği, en küçük şüpheden sanığın yararlanacağı ceza hukukunun önemli ilkelerinden birisi olarak kabul edildiği, suçun ancak şahitler veya ikrarla kesinkes subût bulması durumunda cezalandırmaya gidileceği görülmektedir. Dolayısıyla mutlak teorilerin cezanın amaç olduğu iddiası İslâm hukukunun had cezaları açısından bir karşılığının olmadığını söylemek gerekir. Zira ceza, ancak bir amaca hizmet ettiği ölçüde meşrûdur. Şayet bu amaç yok ise meşrûyetini büyük ölçüde kaybedecektir. Hz. Peygamberin hadislerinde ifade edilen “Birbirinize karşı haddi gerektiren bir suç işlediğinizde, onu affedin. Bana ulaşan her had (suçunun) cezasını, uygulamak vacip olur.”⁵¹ sözü mahkemeye intikal etmiş ve subût bulmuş suçun cezasının ifadan başka bir alternatifinin olmadığını, diğer bir ifade ile cezalarda kararlılığı ve herhangi bir sebeple düşürülebilmesi gerektiğini söyler. Başka bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.), Saffân b. Ümeyye'nin ridasını/elbisesini çalan hırsızın elinin kesilmesini emrettiğinde Saffân, “Ben böyle olmasını istemedim; benim ridâm ona sadaka olsun.” deyince Resûlullah (s.a.v.): “Bunu bana gelmeden önce yapsaydın ya.”⁵² buyurmuştur. Bu hadis de subût bulan suçun cezalandırılmasının bir zorunluluk olduğunu göstermektedir.

Bu açıdan bakıldığında bu cezalarda cezanın özel önleme fonksiyonunun göz ardı edildiği dahi söylenebilir. Zira had cezalarının verilme amacı, suçlunun ıslahı olsaydı, suçlunun durumuna göre cezalarda indirim olabilmesi gerekirdi. Çünkü kazf, muhsan olmayana verilen zina haddi ile içki cezası gibi sayı ile verilen cezalar ile sürgün cezalarında suçlunun ıslahı cezalar tamamlanmadan da gerçekleşebilir. Her ne kadar ıslahın hakikaten olup olmayacağı tam olarak bilinemese de bazı davranışları kişinin tevbe ettiğine ve uslandığına yorumlanabilir. Zira ıslahın hakikati değil ancak tezahürü anlaşılabilir ki bu da fiillerine yansımaları ile belli olur.

Yine hadislerde cezalandırmanın amacına yönelik başka ifadeler de rastlamak mümkündür. Bunlardan en önemlisi manevi temizlik ve kişinin suç işlemek dolayısıyla kusurluluğundan Şâri' katında ibrasıdır. Bu amaç özellikle ilk dönem had suçlarının ikrarında karşımıza çıkmaktadır. Zina eden Mâiz'in pek çok defa Hz. Peygambere gelip temizlenme talebi bu amaca matuftur. Resulullahın da her defasında Mâiz'den yüz çevirmesi ve cezalandırmayı son çare (ultima ratio) görmesi cezalandırmanın salt ceza amaçlı olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte bu örnekte suçlunun apaçık ıslahının görülmesi ve ceza verildikten sonra suçlu hakkında Hz. Peygamberin ifadeleri, cezalandırmadan maksadın sadece özel önleme yani suçlunun ıslahı olmadığı da anlaşılmaktadır. Bu da cezanın uhrevi sorumluluğu ortadan kaldıran yönüne işaret eder. Şâtîbî'nin de haklı olarak ifade ettiği gibi, cezalardan gözetilen amaç sadece suçların önünü almak değildir. Cezalar, aynı zamanda, işlenen suçlara kefarettir.⁵³

İslâm hukuk doktrininde de cezalandırmanın amacına yönelik çeşitli değerlendirmelerin yapıldığı görülmektedir. Bilhassa had kelimesinin sözlük ve terim anlamı hakkında dilciler ile fakihlerin değerlendirmeleri, had cezalarında cezalandırmanın amacına yönelik önemli bilgiler sunmaktadır. Cezalara (ukûbâta) “had” denmesi kişiyi o cezanın sebebi olan suçu bir daha işlemekten menettiği içindir. İsmail b. Hammad el-Cevherî (öl. 400/1009) *Tâcü'l-luğa* isimli eserinde kişiye bir daha aynı suçu işlemesini diye haddin uygulandığını söylemektedir.⁵⁴ Şâfiîlerden Abdülvâhid b. İsmâil er-Rûyânî (öl. 502/1108), had adının, had cezasını gerektiren suçları işlemekten alıkoyduğu için verildiğini söylemektedir.⁵⁵ Hanbelîlerden Buhûtî (öl. 1051/1641) ise had cezalarının benzer bir suçu işlemesine engel olması için verildiğini ifade eder.⁵⁶ Necîb el-Mutî'î tarafından Nevevî'nin *el-Mecmû'* adlı şerhine yapılan tekmilede, had cezası verilmesinin gerekçesi olarak suçlunun (kendisine had uygulananın) işlemiş olduğu suçu bir daha işlememesi gösterilmektedir.⁵⁷

Görüldüğü üzere bu eserlerde had cezasının özel önleme fonksiyonuna vurgu yapılmıştır. Ancak Kâsânî'nin de (öl. 587/1191) ifade ettiği üzere itlaf edici olmayan (ölüm cezası) had cezalarında bu durum söz konusudur.⁵⁸ Telef edici olan had cezalarında cezanın özel önleme fonksiyonundan bahsedilemez.⁵⁹ Zira ölmüş olan bir kimsenin aynı suçu işlemesi zaten mümkün değildir. Bu durumda ceza verilmemesinden amaç ya cezanın genel önleme fonksiyonu ya da mutlak teorilerin de ifade ettiği gibi suçun işlenmesi dolayısıyla haksızlığın giderilmesidir.

Hanefî mezhebinde had cezalarının verilme gerekçesi umumiyetle cezanın genel önleme fonksiyonu ile ilişkilendirilmektedir. Bununla birlikte cezanın özel önleme fonksiyonu da göz ardı edilmez. Kâsânî, sadece o suçu işleyen değil, o cezayı görüp de kendisine aynı cezanın verileceğini düşünüp, suçu işlemekten vazgeçen başka kimseleri daha engellemesi sebebiyle had adı aldığını söyler.⁶⁰ Kâsânî'nin bu ifadesi had cezalarındaki özel ve genel önleme fonksiyonuna bir göndermedir.

Hanefî doktrininde had kelimesinin etimolojisi ile ilgili değerlendirmelerden başka, had cezalarının amacına yönelik de değerlendirmelerin varlığı görülmektedir. Burhâneddîn el-Merğînânî (öl. 593/1197), *el-Hidâye* isimli eserinde haddi tanımladıktan sonra haddin meşrû

49 el-Mâide 5/33-34.

50 Hirabe suçu ile ilgili değerlendirmeler için bk. Çolak, *İslam Ceza Hukuku*, 190-191.

51 Süleyman b. Eş'âs b. İshâk el-Ezdi Ebû Dâvud es-Sicistânî, *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvut (Dârü'r-Risâleti'l-İlmiyye, 2009), “Hudud” 5.

52 Ebû Dâvud, *Sünen*, “Hudud”, 14.

53 Ebû İshâk İbrahim b. Müsa b. Muhammed el-Girnâtî eş-Şâtîbî, *el-Muvâfakât: İslami ilimler metodolojisi*, çev. Mehmet Erdoğlan (İstanbul: İz Yayıncılık, 2003), 2/50.

54 İsmâil b. Hammâd Cevherî, *Tâcü'l-luğa*, thk. Atâr Ahmed Abdülğafûr (Beirut: Dârü'l-İlm il-Melâyin, 1987), 2/463.

55 Ebû'l-Mehâsin Abdülvâhid Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb fi furû' il-mezhebi's-Şâfi'i*, ed. Târik Fethî es-Seyyid (Beirut: Dârü'l-Kütüb il-İlmiyye, 2009), 14/13/3.

56 Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn el-Buhûtî, *Ravzû'l-mürbi şerhi zâdi'l-müstaknî* (Useymîn hâşiyesi ve Sa'dî ta'likâsı ile birlikte), thk. Abdülkudûs Muhammed Nezîr (Cidde: Dârü'l-Müeyyed, ts.), 662; Mansûr b. Yûnus b. Şalâhiddîn el-Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kınâ' an Metni'l-İknâ'* (by: Dârü'l-Kütüb il-İlmiyye, ts.), 6/6/77.

57 Necîb Mutî'î *Tekmilâtü'l-Mecmû'* (Beirut: Dârü'l-Fikr, ts.), 20/3.

58 Ebû Bekîr b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâ'iu's-şanâ' fi tertîbi's-şerâ'i* (Beirut: Dârü'l-Kütüb il-İlmiyye, 1986), 7/33.

59 Ebû'l-Fazl Meccüddîn 'Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevşîfî, *el-lhtiyâr li ta'alil'il-Muhtâr* (Beirut: Matba'atü'l-Halebî, 1937), 4/86.

60 Kâsânî, *Bedâ'iu's-şanâ' i*, 7/33.

kılınmasından aslı maksadın (el-maksidü'l-aslı) "insanların zarar gördüğü şeyin defedilmesi" olduğunu söyler.⁶¹ Merğînânî cezanın temizleme fonksiyonunu aslı fonksiyon olarak görmez. Ona göre bu fonksiyon Müslümanlar için ancak tevbe ile mümkün olabilir.⁶² Bâbertî de (öl. 786/1384) hadlerin aslı maksadının yeryüzünden fesadı kaldırmak, can, mal ve ırzı her türlü suistimal korumak olduğunu, aslı olmayan maksadın ise günahlardan temizlik olduğu görüşündedir. Ona göre aslı maksat, tüm insanlar için söz konusuyken aslı olmayan maksat ancak günahı silinenler için söz konusudur.⁶³ İbnü'l-Hümâm'a (öl. 861/1457) göre ise bazı meşayih hadlerin, fiilden önce suçu engelleyici, fiilden sonra ise aynı suçun işlenmemesi için caydırıcı bir amaca (mevâni' kable'l-fi'l ve cevâbir ba'dehu) sahip olduğu görüşündedir.⁶⁴ Benzer bir değerlendirme, Molla Hüsrev tarafından da yapılmıştır.⁶⁵ Bu değerlendirmeye göre hadler henüz işlenmeden önce mevâni/zevâcir işlendikten sonra ise cevâbirdir.

Hadlerin zevâcir/mevânî mi yoksa cevâbir mi olduğuna yönelik tartışma had cezalarının amacına yönelik değerlendirmeler için önemlidir. Elden giden maslahatı tekrar elde etmek için meşrû kılınan şeylere cevâbir denilirken, mefsedeti gidermek için meşrû kılınan şeylere ise zevâcir denilir. Cevâbirden maksat gerek Allah ve gerekse kul hakkıyla ilişkili bozulan maslahatı onarmaktır. Bu bir onarma olduğu için fiilin failine günah izafe edilmesi zorunlu değildir. Zira bu, hataen, bilmeden ve unutarak da meydana gelmiş olabilir. Zevâcir ise ancak bir günah/suç için kullanılır. Cevâbir ibadetlerle ilişkiliyken, zevâcir çoğunlukla had ve ta'zir ile ilişkilidir.⁶⁶ Benzer değerlendirmeler Mâlikîlerden Şehâbeddîn Karâfî (öl. 684/1285) tarafından da dile getirilmiştir. O, zevâcirin potansiyel mefsedetleri gidermek için meşrû kılındığını söyler. Zevâcirin meşrû kılınmasında asileri/suçluları ve onlardan sonra suç işlemeye yeltenecek olan kimseleri masiyetten engelleme amacı vardır.⁶⁷ Şâfiîlerden İmâmü'l-Harameyn Cüveynî (öl. 478/1085) helak edici suçları işlemekten alıkoyan şeyleri zevâcir olarak tanımlar.⁶⁸ Buceyrimî (öl. 1221/1806) ise zevâciri suç işleyenleri (erbâbü'l-me'âsi) benzer bir suçu tekrar işlemekten alıkoyan şey olarak tanımlayarak cezanın özel önleme fonksiyonunu vurgulamıştır.⁶⁹ Örneğin zinâkâr zina ettiğinde kendisine had uygulanacağını bilirse zina işlemekten çekinir. Bundan dolayı hadler zevâcirdir. Ancak sahih olan hadlerin Müslümanlar için cevâbir olmasıdır. Zira dünyada uygulandığında ahiretteki cezasını düşünür. Kâfirler için ise hadler zevâcirdir.⁷⁰ Mâlikîlerden Ali b. Ahmed el-Adevî (öl. 1189/1775) hadlerin cevâbir olduğunu yani kefarete olduğunu söylerken⁷¹ hadlerin zevâcir mi yoksa cevâbir mi olduğu sorusuna Derdir (1201/1786) cevâbir olduğunu söyler.⁷² Ebûbekr el-Kişnâvî (öl. 1397) İmam Mâlik'in hadleri cevâbir olarak İmam Şâfiî'nin ise zevâcir olarak gördüğünü söyler.⁷³ Hanefîlerin görüşü ise hadlerin zevâcir olduğudur.⁷⁴

Hadlerin zevâcir olarak nitelendirilmesi, ceza verilmesindeki amacı da gözler önüne serer. Bu durumda hadler ancak bir amaca matuf olarak verilir. Bu amaç da çoğunlukla suçun engellenmesidir. Bu engelleme aynı kişide olabileceği gibi muhtemel suçlularda da olur. Hadlerin bir kısmının cezasının ölüm olduğu düşünülürse bu amaç çoğunlukla toplum açısından düşünülmelidir. Hadlerin cevâbir olarak nitelendirilmesi de başka bir amaca işaret etmektedir. Bu durumda haddin uygulanması ile kişideki kusurun ibra edilmesi ve günahından arınmasını amaçlanmaktadır. Bu amaç da cezanın daha çok uhrevi yönünü önceler.

2.2. Kıyas Cezası Gerektiren Suçlarının Cezalandırılmasındaki Amaç

Yukarıda da ifade edildiği üzere canın korunması Şâri'in önemli maksatlarından birisidir. Bu maksadın gerçekleşmesi her şeyden önce cana yönelik haksız saldırıların bertaraf edilmesine bağlıdır. Bu sebeple İslâm, canı korumak için kısas cezasını meşrû kılmış böylelikle cana yönelik en büyük suçun cezası canın alınması şeklinde olmuştur. Bu ilk bakışta her ne kadar tezat olarak görünse de dikkatli bir şekilde bakıldığında kısas cezasının verilmesiyle caydırıcılığın amaçlandığı görülecektir. Bu durumu ifade etmek için kelim-i kibar olarak nitelendirilebilecek iki sözü burada zikretmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. "Suçu dolayısıyla bir kişiyi öldürmek toplumu yaşatmaktadır." "Öldürmeyi en iyi öldürme engeller."⁷⁵

Hayata ve vücut bütünlüğüne yönelik suçlarda da cezalandırmanın amacına yönelik Kur'an nassları öncelikle önem taşımaktadır. "Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür. Kim bağışlar ve barışı sağlarsa, onun mükâfatı Allah'a aittir. Doğrusu O, zalimleri sevmez. (Şûrâ 40)." âyeti, işlenen kötülüğe denk bir kötülüğün karşılık olarak verilmesini emretmektedir. Kötülüğün denkleştirilmesi açısından kısas cezasının, -modern ceza hukukunda cezaların amaçlarını açıklamayı gaye edinen- mutlak teorilere benzeşen yönü bulunmaktadır. Zira suçlu tarafından kötülük teşkil eden bir fiil işlenmiştir. İşlenmiş olan bu fiilin düzeltilebilmesi için de o suç benzer bir kötülüğün suçluya uygulanması gerekmektedir. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'de ﴿ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾ "Kısasta sizin için hayat vardır, ey akıl sahipleri, umulur ki sakınırsınız."⁷⁶ âyeti, kısas cezası verilmesinin amacının yaşam olduğunu vurgulayarak mutlak teorilerdeki cezanın bizatihi amaç olduğu anlayışına ters bir durumu ifade eder. Nitekim Mâtürîdî'nin dediği gibi, öldürmek isteyen kimse öldürdüğü taktirde kendisinin de öldürüleceğini bilirse öldürmekten cayacak/vazgeçecek böylelikle hem kendisinin hem de öldüreceği kişinin yaşamasını garanti edecektir.⁷⁷ Mâtürîdî'nin bu ifadesi kısas cezalarında da belli bir amacın olduğunu göstermektedir. Bu amaç da cezanın genel önleme fonksiyonudur.

61 Ebû'l-Hasen Burhânüddîn 'Alî b. Ebî Bekr b. 'Abdilcelîl el-Fergânî el-Merğînânî, *Bidâyetü'l-mübtedî* (Kâhire: Mektebetü ve Matba'atü Muhammed 'Ali Subh, ts.), 2/339.

62 Merğînânî, *Bidâyetü'l-mübtedî*, 2/339.

63 Ekmeleddîn Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed Bâbertî, *el-İnâye fi Şerhi'l-Hidâye* (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, ts.), 5/210.

64 Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sivâsi İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-kadîr li'l-âcizi'l-fakîr* (Dâru'l-Fikr, ts.), 5/212.

65 Muhammed b. Ferâmürz Molla Hüsrev, *Dureru'l-hukkâm şerhu gureri'l-aşkâm* (by.: Dâru lhyâi'l-Kütüb'l-Arabiyye, ts.), 2/2/61.

66 Ebû Muhammed 'İzzeddîn b. 'Abdusselâm, *Kavâ'id il-ahkâm fi meşâlihi'l-enâm*, thk. Tâha Abdurra'ûf Sa'id (Kâhire: Mektebetü el-Kulliyâti'l-Ezheriyye), 2/1/178.

67 Ebû 'Abbâs Şehâbeddîn Ahmed b. İdrîs Karâfî, *el-Furûk envâr'ul-burûk fi envâi'l-furûk* (by.: 'Âlemü'l-Kütüb, ts.), 4/1/213.

68 İmâmü'l-Harameyn el-Cüveynî, *Nihâyetü'l-Matlab fi Dirâyeti'l-Mezheb*, thk. 'Abdül'azîm ed-Dîb (Suudi Arabistan: Dâru'l-Minhâc, 2007), 17/177.

69 Suleymân Buceyrimî, *Haşiyetü'l-Buceyrimî 'alâ'l-Haḥḥib=Tuḥfetu'l-Habîb 'alâ Şerhi'l-Haḥḥib* (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1995), 4/167.

70 Buceyrimî, *Tuḥfetu'l-Habîb*, 4/167.

71 Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Mükrim es-Saidî Adevî, *Hâşiyetü'l-Adevî alâ Şerhi kifâyeti't-tâlibi'r-rabbânî*, thk. Yûsuf eş-Şeyh Muhammed el-Bekâî (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1994), 2/288.

72 Ebû'l-Berekât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Adevî Derdir, *eş-Şerhü'l-kebîr 'alâ Muḥtaşari Ḥalîl (Desûkî Haşiyesi ile birlikte)* (Dâru'l-Fikr, ts.), 1/333.

73 Ebû Bekr b. Hasen b. 'Abdullah el-Kişnâvî, *Eshelu'l-medârik Şerhu İrşâdu's-Sâlik fi Mezhebi İmâmî'l-eimme Mâlik* (Beirut: Dâru'l-Fikr, ts.), 3/112.

74 Serahsi, *el-Meḥḥuş*, 9/109.

75 Bk. Râzi, *Mefâtiḥu'l-gayb*, 5/229.

76 el-Bakara 2/179

77 Mâtürîdî, *Te'vilât*, 2/7-14. Benzer değerlendirmeler için bk. Zemaḥşerî, *Keşşâf*, 1/223.

Konuya dair Fahreddin er-Râzî'nin aşağıdaki ifadeleri kısas cezası hakkındaki amacı özetler mahiyettedir:

"Bu ayetten kasıt, bizatihi kısasın yaşam olması değildir. Zira kısas yaşamı sonlandırır. Bir şeyi sonlandırmak o şeyin bizzat kendisinin olmasını imkânsız kılar. Bilakis ayetten kasıt, kısasın meşrû kılınması katil olmayı isteyen ile öldürülmek istenen kimse hakkında hayatlarının devamına sebebiyet verdiği gibi bu ikisi dışındakilerin yaşamına da sebebiyet verir. Katil olmayı isteyen kimse hakkında yaşamın devamına sebebiyet vermesi şöyledir: Şayet bu kimse öldürdüğü takdirde öldürüleceğini bilse öldürmekten vazgeçer. Öldürmekten vazgeçince yaşam ortaya çıkar. Öldürülmesi istenen kimse hakkındaki yaşama gelince öldürmeyi isteyen kısas edilmekten korkunca öldürmekten vazgeçer, böylelikle öldürülmesi istenen kimse öldürülmez. Bu ikisi dışındakiler için kısasın hayata sebep olmasına gelince, kısasın meşrû kılınmasında öldürmeyi isteyen veya öldürülmesi istenen kimselerin hayatta kalmasına yol açar. Zira fitne öldürme (katil) sebebiyle giderek çoğalır. Böylece bu pek çok insanın ölümüne sebep olan bir savaşa yol açar. Kısasın meşrû kılınmasında tüm bu sayılan şeyler bertaraf edilir. Tüm bu sayılan şeylerin bertaraf edilmesi herkesin yaşamının devam etmesine yol açar."⁷⁸

Râzî'nin sözünü ettiği asabiye bir diğer müfessir Kurtûbî'nin de işaret ettiği görülür. O, Araçlar arasındaki bu asabiyet anlayışının pek çok mefsedete yol açtığını söyler. Ona göre Araçlarda bir kimse öldürüldüğünde her iki tarafın kabileleri savaşa tutuşur ve bu da pek çok kişinin öldürülmesine sebep olur.⁷⁹

Kısas âyetiyle ilgili değerlendirmelerinde de görüldüğü üzere, müfessirler kısas cezalarında cezanın genel önleme fonksiyonunu dikkate almışlardır. Bu değerlendirmeleri neticesinde potansiyel suçlu ve suçluların daha suçu işlemeyi engellenmesi amaçlanmaktadır. Zaten cezanın ağır olması da suçun daha işlenmeden engellenmesi amacıyla matuftur. Bununla birlikte kısas cezasının maktulün yakınları ile suçtan zarar gören kimsenin affı ile düşmesi cezanın özel önleme fonksiyonuna da işaret etmektedir. İlgili ayette (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كَتَبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصَ فِي الْقَتْلِ الْحَرْمِ بِالْحَرْمِ وَالْعَبْدِ بِالْعَبْدِ وَالْأَنْثَىٰ بِالْأُنْثَىٰ فَمَنْ عُقِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبَاعُ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ مِّن رَّبِّكَ بَعْدَ ذَلِكَ قَلِيلٌ قَلِيلٌ) "Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında kısas size gerekli kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın. Ancak her kime, kardeşi tarafından bir şey bağışlanırsa artık ona hakkaniyetle uymalı ve diyeti ona güzellikle ödemelidir. Bu, rabbinizden bir hafifletme, bir rahmettir. Bundan sonra kim haddi aşarsa ona elem verici bir azap vardır."⁸⁰ buyurularak cezanın düşürülebileceği ifade edilmiştir. Zira cezalarda af, umumiyetle katildeki etkin pişmanlığın mağdur veya maktul yakınları tarafından müşahede edilmesi durumunda gerçekleşecektir. Bu da suçlunun ıslahı demek olan özel önleme fonksiyonunu akla getirmektedir.

Mutlak teorilerdeki cezanın kefaret olma fonksiyonunun göze-göz anlayışı üzerine kurulması Kur'ân'daki ilgili ayetlerin mutlak teoriyle benzeştiği izlenimi uyandırabilir. Bu yanlış mutlak teoride de kısas kelimesi ile kefaret kelimelerinin kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Mutlak teorideki kısas ile suçlunun işlediği suç ve özellikle de öldürme suçuna karşılık olarak öldürülmesi anlaşılır. Zira suç işlenmiştir ve cezası muhakkak uygulanmalıdır. Nitekim yukarıda da ifade edildiği üzere mutlak teori Kant'ın rasyonalizmi üzerine kurulduğundan akılcı olan kişi başkalarına nasıl davrandıysa kendisine de öyle davranılması gerektiğinin farkında olmalıdır. İslâm hukukunda ise bir kişiyi kasten öldüren kimsenin öldürülebilmesi maktul yakınlarının onayına bağlıdır. Başka bir ifade ile cezaların zorunluluğu söz konusu değildir. Suçlu öldürülebileceği gibi bedelsiz veya bedelli (diyet karşılığı) olarak affedilebilir. Şayet maktul yakınlarından herhangi birisi suç failinin öldürülmesini talep etmezse suçludan kısas cezası düşmekte, ceza, bedel cezalara dönüşmektedir.⁸¹ Yine mutlak teorilerdeki cezanın kefaret (ödeşme) özelliği de İslâm hukukundaki kefaret ile aynı değildir. İslâm hukukunda kefaret özelliği daha çok kişinin manevi arınmasını temsil eder. Kefaretler denilince, diyetin dışında kalan ve (hataen adam öldürmede olduğu gibi) köle azat etme, (zihar ve yemin kefaretlerinde olduğu gibi) fakirleri doyurma ve oruç tutma şeklinde ortaya çıkan müeyyideleri kastedilir. Ayrıca, cumhura göre infaz edilen cezalar, kişinin işlediği suçun günahını ortadan kaldıran bir kefarettir.⁸² Batı ceza hukukundaki kefaret teorisinin temeli ise suçluya işlediği kötülük sebebiyle bedelin ödettirilmesi anlayışına dayanır. "Kefareti (retribution) esas alan teoriye göre cezalandırmanın kendisinden başka bir amacı olamaz; cezalandırmanın kendisi bizatihi amaçtır."⁸³ Suçlu yaptığı kötülük sebebiyle acı çekmelidir. Bu itibarla kefaret teorisi göze göz dışı dış anlayışına yani kısasa dayanır.

Kısas cezaları mağdur veya maktulün intikamının alınması amacıyla da matuftur. Çünkü insan tabiatı, kendisine karşı kasten tecavüzde bulunan kimseye karşı aşırı kin duyar. Bu kin de onu intikam almaya yöneltir. İbn Aşur'un ifadesi ile "intikam hiçbir zaman adil olmaz".⁸⁴ İbn Aşur özellikle kısas cezaları için mağdurun razı edilmesinin hukuk nazarında, suçlunun uslandırılması ve terbiye edilmesinden daha önemli olduğu görüşündedir. Ona göre suçlunun uslandırılması ve terbiye edilmesini gerçekleştirmenin söz konusu olmayacağı durumlarda mağdurun razı edilmesi gayesi tercih edilir.⁸⁵

Mutlak teorilerde ise kefaret ile mağdurun kininin dindirilmesi veya mağdur ve suçtan zarar görenin intikam duygularının tatmin edilmesi kastedilmez. Bu teoride asıl olan, ihlal edilen adalet ilkesinin öcünün alınmasıdır.

2.3. Ta'zir Cezası Gerektiren Suçlarının Cezalandırılmasındaki Amaç

Ta'zir cezaları, had ve kısas cezaları dışında siyasi otoritenin yetkisine devredilmiş olan cezalardır. Bir suçun ihdas edilmesi ve o suçta verilecek olan cezanın belirlenmesinde en önemli ölçüt maslahattır. Makâsıd düşüncesinin temeli maslahata dayandığından ta'zir suç ve ceza ihdasında Şâri'in maksatları ile toplumun maslahatları dikkate alınarak suç ve ceza tespit edilir. Zira ta'zir, kısas ve had suçlarına nispetle tali nitelikte olduğundan bu iki cezanın tekmilesi konumundadır. Kısas ve had cezaları daha çok zarûrî maslahatları önceler ve korurken ta'zir daha çok hâcî ve tahsînî maslahatlar ile ilişkilidir.

78 Râzî, *Mefâtihü'l-ğayb*, 5/229.

79 Kurtubî, *el-Câmi'u li-ahkâmi'l-Kur'an*, 2/256.

80 el-Bakara 2/175.

81 Şamil Dağcı, "Kısas," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 25/494.

82 Çolak, *İslam Ceza Hukuku*, 137.

83 Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı Üzerine," 15.

84 Muhammed Tâhir İbn Aşur, *İslâm Hukuk Felsefesi: Makâsıdu's-şer'iati'l-İslâmiyye*, çev. Mehmet Erdoğan - Vecdi Akyüz (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2013), 494.

85 İbn Aşur, *İslâm Hukuk Felsefesi*, 495.

Dilciler ile fakihlerin had cezalarında olduğu gibi ta'zirin kelime anlamına ilişkin değerlendirmeleri ta'zir cezasının verilmesindeki amaca dair önemli bilgiler sunmaktadır. "A-z-r" kelimesinden türeyen ta'zirin sözlük anlamlarından birisi "engellemek"tir.⁸⁶ Ebü'l-Feth el-Ba'lı tarafından kaleme alınan *el-Mutlî 'alâ ebvâbi'l-Muknî'* adlı fıkıh kavramları sözlüğünde ta'zirin "engellemek" anlamında olduğu, suçluyu tekrar günaha dönmekten alıkoyduğu için bu adı aldığı söylenmektedir.⁸⁷ Benzer değerlendirmeler Fîrûzâbâdî, Zebîdî, ve Karâfî tarafından da dile getirilmektedir.⁸⁸

Görüldüğü üzere ta'zirin bu sözlük anlamı, cezanın amacının suçlunun aynı suçu işlemesine engel olunması yani suçlunun ıslahıdır. Bu da cezalandırma özel önleme fonksiyonundan başka bir şey değildir. Ta'zirin istilâhî tanımı ile ta'zir yerine kullanılan kavramlar da cezalandırmanın amacına yönelik önemli bilgiler ihtiva eder. Ta'zir istilâhî olarak "haddin aşığındaki te'dip" diye tanımlanırken özellikle Mâlikî çevrelerce ta'zir yerine nekâl terimi kullanılmaktadır.⁸⁹ Ta'zirin, "te'dip" olarak tanımlanması suçlunun ıslahını akla getirir. Bu açıdan bakıldığında ta'zir cezalarının daha çok özel önleme ile ilgili kurulmaktadır. Ta'zirin "nekâl" olarak adlandırılması ise gerek suçlunun gerekse de cezayı gören toplumun ibret almasını akla getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında da ta'zirin genel önleme fonksiyonu ile ilgili kurulmaktadır.

Doktrinde kabul edilen bir esasa göre genelde ta'zir cezaları, telef edici bir niteliği haiz olmaması, ıslah edici ve caydırıcı (زجر و اصلاح) özelliği bulunmalıdır.⁹⁰ Ta'zirin suçun engellenmesi/zecri için meşrû kılındığı söylenmektedir.⁹¹ Hanefîlerden Serahsî en şiddetli celde cezasının ta'zirden uygulanması gerektiğini ta'zirin verilme amacı ile ilişkilendirerek açıklamaktadır. Ona göre ta'zirin en önemli amacı caydırıcı olmasıdır. Bundan dolayı suçlu, ta'zir cezası verilirken acı çekmeli ki ceza verilmesinden maksat, yani caydırıcılık ve engelleme meydana gelsin.⁹² Hanefî fîrû-i fıkıh eserlerinin pek çoğunda *eşrafu'l-eşrafın* ta'ziri, *eşrafın* ta'ziri, *evsatın* (halkın) ta'ziri ve ve *sefillerin* (sabalının) ta'ziri olmak üzere dört farklı ceza mertebesinde bahsedilirken *eşrafu'l-eşrafın* ta'zirinin mücerret ilam ile *eşrafın* ta'zirinin ilam ve mahkemeye çıkarılmakla, *evsatın* ta'zirinin mahkeme ve hapis ile *sefelenin* ta'zirinin ise ilam, mahkemeye zorla getirilme, hapis ve dayak ile olabileceği söylenerek cezalarda hiyerarşi belirlenmiştir.⁹³ Kâsânî bunun gerekçesini ta'zirin suçları engellemek amacı ile verilmesine bağlar. Ona göre insanların durumlarının birbirinden farklılık arz etmesi ıslah ve uslanmalarının da farklılaşmasına yol açmaktadır.⁹⁴ Malikîlerden Derdir (öl. 1201/1786) de benzer bir değerlendirme yapmaktadır. O, ta'zirin hapis ve kınama ile olacağını söyledikten sonra kişinin ıslah ve uslanmasına göre farklı ceza sürelerinin tayin edilebileceğinden bahseder.⁹⁵ Kadı Abdulvehhâb da insanların suça ve suç işlemeye karşı tutum ve davranışları farklı farklı olduğu için ta'zirin suçu engelleme, suçtan vazgeçirme ve suçlunun ıslah edilmesi gibi amaçlarının gerçekleştirilmesi için cezalarını da farklı farklı olması gerektiğini söyler.⁹⁶ Merğînânî ise ta'zirin asgarî ve azamî miktarını tartıştığı yerde, ta'zirin en az üç celde uygulanması gerektiğini söyler. Ona göre üç celdeden az uygulanacak olan celde cezalarında caydırıcılık meydana gelmez.⁹⁷ Yalancı şahide dayak cezasının verilmesinin suçlunun canını çok daha fazla acıtmasına rağmen teşhir cezasının verilmesinin aynı suçun tekrar işlenmemesinde daha etkili olacağı söylenerek, teşhir cezasının suçlunun ıslahı ile ilişkilendirildiği ve cezanın özel önleme fonksiyonuna atıf yapıldığı görülmektedir.⁹⁸

Yukarıda verilen tüm örnek ve ulemanın değerlendirmelerinde de görüldüğü üzere ta'zir cezalarının verilmesinde üzerinde en çok durulan amaç cezaların özel önleme fonksiyonudur. Ta'zir cezaları umumiyetle hafif cezalar olduğu için cezaların genel önleme fonksiyonu üzerinde çok fazla durulmamıştır. Hanefîlerden İbnü'l-Hümâm ta'zirin meşrû olduğuna dair âyet ve hadislerden delil getirdikten sonra ta'zir ile ilgili şu değerlendirmeyi yapar: "Kişide meleke (huy) haline gelmemesi için ta'zir, çirkin fiillerden alkoymak için meşrû kılınmıştır. Eğer ta'zir uygulanmazsa kişi daha da ileri gider, daha kötü ve daha çirkin fiilleri işlemeye başlar. Bundan dolayı ta'zir uygulanması vaciptir."⁹⁹ İbnü'l-Hümâm'ın bu değerlendirmesi de ta'zir cezasının özel önleme fonksiyonuna işaret etmektedir. Zira ta'zir ile ulaşılmak istenen amaç, onun bu ifadesine göre, suçlunun ıslahıdır. Eğer suçlu ıslah edilmezse giderek artan oranda suçları işlemeye başlayacak ve önü artık alınamayacaktır. İşte ta'zir kişide kötüye gidebilecek olan bu süreci engellemek için vazedilmiş olan cezalar manzumesidir.

Bununla birlikte ta'zirin genel önleme fonksiyonuna işaret eden hukukçular da yok değildir. Hanefîlerden Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî (öl. 683/1284) ta'zirin ibret olması için verildiğini söyleyerek cezanın genel önleme aracı olduğuna vurgu yapmıştır.¹⁰⁰ Mâlikîlerden Cündî (öl. 776/1374) "bu suçlulardan başkası aynı suçu işlemesin diye ta'zir meşrû kılınmıştır"¹⁰¹ diyerek ta'zir cezalarının verilmesinde cezaların genel önleme fonksiyonuna atıf yapmıştır. Zaten yukarıda da zikredildiği üzere Mâlikîlerin ta'ziri "nekâl" olarak isimlendirmesi de bu bağlamda düşünülmelidir.

86 Ta'zirin kelime anlamları için bk. Abdulmuid Aykul, *İslam Ceza Hukukunda Ta'zir* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021), 15-17.

87 Şemsüddîn Ebî'l-Fağl Ba'lı, *el-Mutlî 'alâ ebvâbi'l-Muknî'*, thk. Mahmud el-Arnâvût - Yasin Mahmûd el-Hatîb (Mektebetü's-Sevâdî li't-Tevzî', 2003), 457.

88 Ebü 'Abbâs Şehâbeddîn Ahmed b. İdrîs Karâfî, *ez-Zehîra*, thk. Muhammed Haccî, Said E'rab, Muhammed Bû Hubze (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1994), 12/122; Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhtâ'î* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1986), "azr", 1/439; Ebü'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed Zebîdî, *Tâcû'l-'arûs min cevâhir'l-kâmûs* (Kuveyt: Vizâretü'l-İlâm, 1968), "azr", 13/21-24.

89 Bk. Aykul, *İslam Ceza Hukukunda Ta'zir*, 21.

90 «التعزير بقام وجه يكون زاجرا لا مثقالا» Serahsî, *el-Mebşûf*, 24/49, 9/64; Ebü Muhammed Fahrüddîn 'Osmân b. 'Alî b. Mihcen b. Yûnus es- ez-Zeyla'î, *Tebyînü'l-hakâ'ik Şerhu Kenzü'd-Dekâ'ik* (Kâhire: el-Matba'atü'l-Kübra el-Emîriyye, 1895), 5/185; Ebü Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyâ el-Ensârî, *Hâşiyetü'l-Gureri'l-behiyye fi şerhi Manzûmeti'l-behçeti'l-verdiyye* (el-Matbatü'l-Meymeniyeye, ts.), 5/108. Ta'zir cezalarının telef edicilik özelliklerinin bulunmaması gerektiğine dair doktrinde varolan esas, zaman zaman fukahâ ve özellikle de siyâsîler eliyle "ta'zir cezası olarak katle (التعزير بالقتل)" cevâz verilme suretiyle esnetilmiştir. Osmanlılarda, dolandırıcılık, mala zarar verme, gasp, ihtikâr, ölçü ve tartıda hile, kalpazanlık, faizcilik, yasak eşya ticareti, zimmet suçu, rüşvet ve görevi ihmal gibi ta'zir cezasını gerektiren suçlarda zaman zaman siyâseten katle varan cezalar verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Koç, *Osmanlı Hukukunda Ta'zir Suç ve Cezaları*.

91 Çeşşâş, *Şerhü muhtasarî't-Taḥâvî*, 6/394.

92 Serahsî, *el-Mebşûf*, 9/71.

93 Kâsânî, *Bedâ'î u's-şanâ'î*, 7/64; Merğînânî, *el-Hidâye*, 2/360; ez-Zeyla'î, *Tebyînü'l-hakâ'ik*, 3/208.

94 Kâsânî, *Bedâ'î u's-şanâ'î*, 7/64.

95 Ebü'l-'Abbâs eş-Şâvî, *Bulğatu's-sâlik li-akrabî'l-mesâlik* (Beyrut: Dârü'l-Me'ârif, ts.), 4/4/504.

96 el-Kâfî Ebü Muhammed 'Abdulvehhâb, *el-İsrâf 'alâ nuketi mesâ'ilî'l-hılâf*, ed. el-Habîb b. Tâhir (by.: Dârü İbn Hazm, 1999), 2/929.

97 Bk. el-Merğînânî, *Bidâyetü'l-mübtedî*, 2/360-361.

98 el-Merğînânî, *Bidâyetü'l-mübtedî*, 3/131.

99 İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-kaḍîr*, 5/345.

100 Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/96.

101 Ḥalîl b. İshâk b. Mûsâ el-Cundî, *et-Tavḍîḥ fi Şerhi Muhtasarî İbni'l-Hâcib*, thk. Aḥmed b. 'Abdulkerîm Necîb (by.: Merkezu Nuceybiyye li'l-Maḥtûfât ve Ḥidmetu't-Turâs, ts.), 8/336.

SONUÇ

İslâm ceza hukukunda cezalandırmanın amacına dair kaleme aldığımız bu çalışmada beşerî ceza hukuk doktrininde ele alınan cezalandırmanın amacını izah eden teorilerden hangisinin, cezalandırmanın amacına dair Kur'ân, Sünnet veya İslâm hukuk doktrininde zikredilenlerle paralellik arz ettiği üzerinde durulmuştur. İslâm'da cezalar umumiyetle suçlunun ıslahı (özel önleme) ve toplumun muhafazası (genel önleme) için konulmuştur. Cezalandırmada asıl amaç, toplumsal düzenin korunması, adaletin sağlanması, suçlunun ıslahı ve suçtan sakındırmasıdır. Allah'ın bütün hükümleri insanların menfaati içindir. İslâm'da, konulan her ceza ile bir amaç gerçekleştirilmek istenmiştir. Amaçsız bir ceza örneğinden söz etmek mümkün değildir. Ancak uygulanan cezaların hikmetlerini kısmen kavrayabildiğimiz gibi, kavrayamadığımız hikmet ve amaçlar da olabilir.

Bu itibarla ulaşılan sonuçları maddeler halinde zikredecek olursak;

1. İslâm ceza hukuku ilahi kaynaklı bir hukuk sistemi olduğu için temelde cezalandırmanın amacı Şâri'in maksadı (makâsîdü'ş-şerî'a) olarak da ifade edilen beş temel hususun (zarûrât-ı hamse) korunmasıdır. Bu beş temel esasın korunması, kişinin dünya ve ahiret saadetine ulaşmasına vesile olacağından bu beş esas ihlal eden davranışların cezalandırılması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında beşerî hukuk sistemlerinin aksine cezalandırmanın en önemli hedefi huzurlu bir dünya hayatı neticesinde ahiret mutluluğu elde etmektir. Bu itibarla modern ceza hukukunda ele alınan cezalandırmanın amacı, İslâm ceza hukukunun ikincil nitelikteki amacına karşılık gelmektedir.
2. İslâm ceza hukuku genellikle had, kısas ve ta'zir olmak üzere üç şekilde tasnif edilmektedir. İslâmın tüm hükümleri belli bir maslahatı gerçekleştirmek için vazedilmiştir. Muayyen bir amacı bulunmayan hüküm abes olarak nitelendirilir ki böyle bir durum Şâri'in "hakim" (hikmet sahibi) sıfatına aykırılık oluşturur. Bu sebeple cezanın bizatihi kendisinin amaç olduğunu söylemek başka bir ifade ile mutlak teorilerin iddialarının İslâm ceza hukukunda karşılık bulduğunu söylemek zordur. Zira cezaların, uslandırma, caydırma ve mağduru razı etme gibi amaçları yanında uhrevî kefareti de bulunmaktadır. Bu uhrevî yön beşerî hukuklarda bulunmaz.
3. Had cezası gerektiren suçların cezalandırılmasında amaç, faydacı ceza teorilerinin ifadeleri ile paralellik arz etmektedir. Had cezalarında umumiyetle cezanın genel önleme fonksiyonu üzerinde durulmuştur. Kur'ân nasslarında cezanın ibret fonksiyonunun ön plana çıkarılması ve bazı had cezalarının "nekâl" olarak vasıflandırılması, cezaların genel önleme işlevine vurgudur. Had cezalarının verilme amacı muhtemel suçlulara gözdağı verilmesidir.
4. Had cezası gerektiren suçların cezalandırılmasındaki amaç umumiyetle cezanın genel önleme fonksiyonu olsa da bazı cezalarda cezanın özel önleme fonksiyonunun da dikkate alındığı bazı müelliflerin açıklamalarında görülmektedir. Ancak özel önleme fonksiyonu cezanın idam olmadığı durumlarda söz konusu edilmektedir. Zira bazı had suçları ölüm ile neticelendiğinden özel önleme fonksiyonunun çok fazla manası kalmamaktadır. Özel önleme Suçu işlediği takdirde kendisinin ceza alacağını bilmesi dolayısıyla suçu işlemekten vazgeçmesidir. Bu da cezalandırmadan sonra değil önce gerçekleşmektedir.
5. Her iki hukuk sisteminde de kısas ve kefaret kavramlarının kullanılması İslam hukuku ile mutlak teorilerin cezalandırma amaçlarının benzer olduğu vehmini çağırıştırabilir. Oysa bu ikisi arasındaki fark isim benzerliğinden öteye gitmez. İslam'daki kefaret daha çok uhrevî sorumluluğu ortadan kaldırmaya yönelik bir müeyyide iken beşerî hukuk kefareti, işlenen suç sebebiyle ihlal edilen hukuk normunun intikamının alınması olarak algılar. Her şeyden önce kısasın uygulanmasında hayatın olacağını söyleyen Kur'ân nassı, kısas cezasının belli bir amaca hizmet etmek için vazedildiğini göstermektedir ki bu amaç mutlak teorinin kabullerine aykırılık teşkil etmektedir.
6. İslam hukuk doktrininde kısas cezası gerektiren suçlarda da üzerinde en çok durulan husus cezanın genel önleme fonksiyonudur. Bunun yanında gerek diyet ve gerekse de aynı ile mukabelede bulunulması sebebiyle mağduru razı edilmesi de önemsenmektedir.
7. Ta'zir cezası gerektiren suçlarda cezalandırmanın amacına yönelik özel önleme fonksiyonunun öncelendiği, genel önleme fonksiyonunun ise daha az vurgulandığı görülmektedir. Zira ta'zir cezasında aslolan cezanın te'dip yönüdür ki zaten pek çok tanım ta'zirin bu yönüne göre yapılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author has no conflicts of interest to declare.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

- 'Abdulvehhâb, el-Kâdî Ebû Muhammed. *el-İşrâf 'alâ nuketi mesâ'ili'l-hılâf*. ed. el-Habîb b. Tâhir. by.: Dâru İbn Hâzm, 1999.
- 'Abdurrezzâk eş-Şan'ânî, Ebû Bekr. *el-Muşannef*. ed. Habîbu'r-Rahmân el-A'zamî. Hindistan: el-Meclisu'l-İlmî, 1403.
- 'Adevî, Ebû'l-Hâsen 'Alî b. Ahmed. *Hâşiyetu'l-'Adevî 'alâ kifâyeti't-ţâlibi'r-Rabbânî*. ed. Yusuf Muhammed el-Bikâ'î. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994.
- Aktaş, Sururi. "Cezalandırmanın Amacı Üzerine". *Erzincan Üniv. Hukuk Fak. Dergisi* 13/1-2 (2009), 1-25.
- Aydın, Melike Belkıs. "Kant'ın ve Hegel'in Felsefesinde Cezanın Amacı". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11(1) (2020), 126-138.
- Aykul, Abdulmuid. *İslam Ceza Hukukunda Ta'zir*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021.
- Bâbertî, Ekmeleddîn Muhammed b. Muhammed b. Maḥmûd b. Ahmed. *el-'Inâye fî şerḥi'l-Hidâye*. Dimaşk: Dâru'l-Fikr, ts.

- Ba'li, Şemsüddin Ebî'l-Faql. *el-Muṭlî 'alâ ebvâbi'l-Mukni'*. thk. Maḥmûd el-Arnâvût-Yasin Maḥmûd el-Hatîb. Mektebetü's-Sevâdî li't-Tevzî', 2003.
- Bardakoğlu, Ali. "Had". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Buhûtî, Maṣûr b. Yûnus b. Şalâhiddîn. *Keşşâfu'l-Kınâ' 'an Metni'l-İknâ'*. b.y.: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Buhûtî, Maṣûr b. Yûnus b. Salahiddîn. *Ravzû'l-mürbi şerhi zâdî'l-müstakni' (Useymîn hâşiyesi ve Sa'dî ta'likâsı ile birlikte)*. thk. Abdülkudûs Muhammed Nezîr. Cidde: Dâru'l-Müeyyed, ts.
- Centel, Nur. "Cezanın Amacı ve Belirlenmesi". *Turhan Tufan Yüce'ye Armağan*. 337-372. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2001.
- Ceşşâs, Ebû Bekr Aḥmed b. Ali er-Râzî. *Şerhü muḥtasari't-Taḥâvî fi'l-fikhi'l-Hanefî*. thk. İsmetullah İnayettullah Muhammed, Said Bektaş. Beyrut-Medine: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye ve Dâru's-Sirâc, 2010.
- Cevherî, İsmâil b. Ḥammâd. *Tâcû'l-luġa*. thk. Atâr Ahmed Abdülġafûr. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâÿîn, 1987.
- Cundî, Ḥalîl b. İshâk b. Mûsâ. *et-Tavḍîh fi Şerhi Muḥtaşari'lbnî'l-Ḥâcib*. ed. Aḥmed b. 'Abdulkerîm Necîb. b.y.: Merkezu Nuceybiyye li'l-Maḥtûḡât ve ḥidmetu't-Turâş, ts.
- Cuveynî, İmâmu'l-Ḥaremeyn. *Nihâyetu'l-Maṭlab fi Dirâyeti'l-Mezheb*. ed. 'Abdül'azîm ed-Dîb. Suudi. Arabistan: Dâru'l-Minhâc, 2007.
- Çetin, Ece. "Cezanın Amaçları, İyi Bir Cezada Bulunması Gereken Özellikler". *İzmir Barosu Dergisi*. 291-327.
- Çolak, Abdullah. *İslam Ceza Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi, 2020.
- Dağcı, Şamil. "Kıyas". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- Derdîr, Ebû'l-Berekât Aḥmed b. Muḥammed b. Aḥmed Adevî. *eş-Şerhü'l-kebîr 'alâ Muḥtaşari Ḥalîl (Desûkî Hâşiyesi ile birlikte)*. Dâru'l-Fikr, ts.
- Ebû Dâvud es-Sicistânî, Süleyman b. Eşâs b. İshâk el-Ezdî. *Sünen*. thk. Şuayb el-Arnâvut. Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyeye, 2009.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muḥammed b. Ya'kûb b. Muḥammed. *el-Ķâmûsü'l-muḥîṭ*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1986.
- Ġazzâlî, Ebû Ḥamid Muḥammed. *el-Müstaşfâ min 'ilmi'l-uşul*. thk. Muḥammed Abdüsselam Abduşşâfî. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993.
- Ḥalvetî eş-şehîr Bî's-Şâvî, Ebû'l-'Abbâs Aḥmed b. Muḥammed. *Bulġatu's-sâlik li akrabi'l-mesâlik el-ma'rûf bi Hâşiyeti's-Şâvî 'ale's-Şerhi'l-kebîr*. b.y.: Dâru'l-Me'ârif, ts.
- İbn Âşur, Muhammed Tâhir. *İslâm Hukuk Felsefesi: Makâsıdu's-şer'ati'l-İslâmiyye*. çev. Mehmet Erdoğan, Vecdi Akyüz. İstanbul: Raġbet Yayınları, 2013.
- İbn Kudâme, el-Makdisî. *el-Muġnî*. Kâhire: Mektebetü'l-Kâhire, 1968.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muḥammed b. Aḥmed b. Muḥammed b. Aḥmed Kurtûbî Endelusî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muḥteşid*. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2004.
- İbnu'l-Cevzî, Camâluddîn Ebû'l-Ferac 'Abdurrahmân b. 'Alî b. Muḥammed. *Zâdu'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*. thk. Abdurrezâk el-Mehdî. Beyrut: Dâru'l-Kitâb el-'Arabî, 1422.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâluddîn Muḥammed b. Abdilvâhid es-Sivâsî. *Fethü'l-ġadîr li'l-âcizi'l-fakîr*. Dâru'l-Fikr, ts.
- 'İzzeddîn b. 'Abdusselâm, Ebû Muḥammed. *Ķavâ'id il-'aḥkâm fi meşâliḥi'enâm*. ed. Tâha Abdurra'ûf Sa'id. Kâhire: Mektebetü el-Kulliyâti'l-Ezheriyye, ts.
- Kahveci, Nuri. *Ana Hatlarıyla İslam Ceza Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Ķarâfî, Ebû 'Abbâs Şehâbeddîn Aḥmed b. İdrîs. *el-Furûġ envâr'ul-burûġ fi envâi'l-furûġ*. b.y.: 'Alemlü'l-Kütüb, ts.
- Ķarâfî, Ebû 'Abbâs Şehâbeddîn Aḥmed b. İdrîs. *ez-Zehîra*. thk. Muhammed Haccî, Said E'rab, Muhammed Bû Hubze. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994.
- Kâsânî, Ebû Bekir b. Mes'ûd el-. *Bedâ'iu's-šanâ' i fi tertibi's-şerâ'i*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 1986.
- Keşnevânî, Ebû Bekr b. Ḥasen b. 'Abdullah. *Eshelü'l-medârik Şerhu İrşâdu's-Sâlik fi Mezhebi İmâmî'l-eimme Mâlik*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Koç, Mehmet. *Osmanlı Hukukunda Tazir Suç ve Cezaları*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2017.
- Ķurtubî, Ebû Abdullah Muḥammed b. Aḥmed b. Ebî Bekr. *el-Câmî'u li-aḥkâmi'l-Ķur'ân*. thk. Ahmed el-Berdûnî, İbrahim Atfîş. Kâhire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısıriyye, 1964.
- Luizzi, Vincent. "Cezalandırmaya ve Cezalandırmanın Faydacı ve Ödetmeci Rakiplerine İlişkin 'Yeni Denge Yaklaşımı'". çev. Gülriz Uygur. *HfSA 10*, 159-165.
- Mâtürîdî, Ebû Maṣûr Muḥammed b. Muḥammed b. Maḥmûd Semerkandî. *Te'vilâtü'l-Ķur'ân*. thk. Mecdî Bâslûm. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005.
- Merġînânî, Ebû'l-Ḥasen Burhânüddîn 'Alî b. Ebî Bekr b. 'Abdilcelîl Ferġânî. *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübedfî*. thk. Tallal el-Yusuf. Beyrut: Daru'l-Iḥyâ'î Tûrâsi'l-'Arabî, ts.
- Mevşîlî, Ebû'l-Fazl Mecdüddîn 'Abdullâh b. Maḥmûd b. Mevdûd. *el-İḥtiyâr li ta'alilil-Muḥtâr*. Beyrut: Matba'atü'l-Halebî, 1937.
- Mişrî Buceyrimî, Süleyman el-. *Hâşiyetu'l-Buceyrimî 'alâ şerhi'l-Menhec-et-Tecrid li nef'il-'Abîd*. b.y.: Matba'atü'l-Halebî, 1950.
- Molla Ḥüsrev, Muḥammed b. Ferâmur. *Dureru'l-ḥukkâm şerhu gureri'l-aḥkâm*. b.y.: Dâru lḥyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, ts.
- Mûtî, Necîb. *Tekmiletü'l-Mecmû*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb. *Sünen*. thk. Abdulfettah Ebû Ğudde. Haleb: Mektebu'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1986.
- Nevevî, Ebû Zekeriyya Yaḥya b. Şeref. *el-Mecmû' şerhu'l-muhezzeb (Sübkî ve Mutî'nin tekmlisi ile birlikte)*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Râzî, Ebû Abdullâh Muḥammed Faḥruddîn. *Mefâtiḥu'l-ġayb*. Beyrut: Dâru lḥyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1420.
- Rûyânî, Ebû'l-Meḥâsin 'Abdülvâhid. *Baḥru'l-mezheb fi furû'i'l-mezhebi's-Şâfi'i*. ed. Târiġ Fethî es-Seyyid. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009.
- Seraḥsî, Ebû Bekr Şemsü'l-e'imme Muḥammed b. Ebî Sehl Aḥmed. *el-Mebsuṭ*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1993.
- Şâtubî, Ebû İshâk İbrahim b. Mûsa b. Muhammed el-Girnâtî. *el-Muvâfakât: İslami ilimler metodolojisi*. çev. Mehmet Erdoğan. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Şîrâzî, Cemâluddîn İbrâhim b. 'Alî b. Yûsuf Ebû İshâk. *el-Muhezzeb fi fikhi'l-İmâm eş-Şâfi'i*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Ṭaberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmî'u'l-beyân fi tefsiri'l-Ķur'ân*. thk. Aḥmed Muḥammed Şâkir. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Tokġöz, Havva Begüm. "Cezalandırmanın Amacı ve Bu Bağlamda Ütopyalar Üzerine Bir Deġerlendirme". *Dokuz Eylül Üniversitesi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 22/1 (2020)*, 431-467.
- Üzülmez, İlhan. "Ceza Sorumluluġunun Esası ve Cezalandırmanın Amacına Dair Düşünce Hareketleri". *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi 5/1-4 (2001)*, 259-294.
- Yalçın, Şehabettin. "Adaletin Felsefi Temelleri". *HfSA 9*, 73-81.
- Zebîdî, Ebû'l-Feyz Murtaza Muḥammed b. Muḥammed. *Tâcû'l-'arûs min cevâhiri'l-Ķâmûs*. Kuveyt: Vizâretü'l-İlâm, 1968.
- Zekeriyyâ el-Ensârî, Ebû Yaḥyâ Zeynüddîn. *Hâşiyetü'l-Ġureri'l-behiyye fi şerhi Manzûmeti'l-behçeti'l-verdiyye*. el-Matbâtü'l-Meymeniyye, ts.
- Zemaḥşerî, Cârullâh Ebû'l-Ķâsim Maḥmûd b. 'Ömer ez-. *Keşşâf'an ḥaġa' iki ġavâmidî't-Tenzil*. thk. Ebû'l-Ķâsim Maḥmûd b. 'omer b. Muḥammed b. Aḥmed el-Ḥevârizmî ez-Zemaḥşarî Cârullâh. Beyrut: Dâru'l-Kitâb el-'Arabî, 1407.
- Zeyla'î, Ebû Muḥammed Fahrüddîn 'Osmân b. 'Alî b. Mihcen b. Yûnus. *Tebyînü'l-ḥakâ'ik Şerhu Kenzû'd-Deġâik*. Kâhire: el-Matba'atü'l-Kübra el-Emîriyye, 1895.

EXTENDED SUMMARY

There are different theories about the purpose of punishment in human criminal law. Criminal lawyers have generally examined these theories under two main headings as absolute and utilitarian/relative theory. In absolute theories, punishment is an end in itself and not a means to another end. Contrary to absolute theories, in utilitarian theories, punishment is a means for the realization of another purpose. In the introduction part of this study, which deals with the purpose of punishment in Islamic criminal law, the theories that explain the purpose of punishment in modern criminal law are given in general terms, and then the manifestation of the purpose of punishment in Islamic criminal law is discussed. Since this study requires an interdisciplinary study, an evaluation has been made on the works of fiqh and tafsir. In our study, crimes that require punishment of hadd, qisas, and ta'zir are discussed under separate headings, and the purpose of the punishment given in each type of crime is questioned. Penalties in Islamic Law are imposed for the improvement of individuals, the protection of society, and the preservation of order. The main purpose of punishment is to protect the social order, to ensure justice, to rehabilitate the offender, and to prevent crime. All of God's decrees are for the benefit of people. In Islam, it is desired to achieve a goal with every punishment imposed. It is not possible to talk about an example of a purposeless punishment. However, just as we can partially grasp the wisdom of the punishments applied, there may also be wisdom and purposes that we cannot comprehend. Punishment in Islam is not an end, but a means to protect the interests of individuals and society by preventing harmful behaviors of people. While the general preventive function of punishments is generally emphasized in the crimes that require hadd and qisas, both in the works of fiqh and in the tafsir, the special preventive function of the punishments is not ignored. Both the verses of the Qur'an and the examples from the Sunnah suggest that punishments for crimes requiring hadd and retaliation are aimed at preventing potential criminals. This is closely related to the legality of crimes and punishments.

It is not considered that the sanctions foreseen for the crimes of hadd and qisas are only special prevention and general prevention functions. In addition, it should be stated that there is also the aim of pleasing the victim and alleviating his grudge. So much so that suppressing this feeling and appeasing it through legal means leads to the prevention of many crimes before they are committed. The voluntary execution of hudud and qisas punishments also has some aims and objectives for the person who is punished. According to the people, the application of the punishment in person, and according to the Hanafis, voluntarily consenting to the punishment reduces the otherworldly punishment from the criminal and this punishment is accepted as expiation for him. However, the penance in Islamic criminal law should not be equated with the atonement expressed by absolute theories in human law. Although the same concept is used in both legal systems, penance in Islamic law is aimed at reducing the person's otherworldly punishment, while penance in human law is aimed at retribution, that is, to avenge the violation of the legal norm due to the crime committed.

In the punishment of crimes requiring tazir punishment, there is a situation contrary to the purpose of hadd and qisas crimes. Here, too, although the specific prevention function of punishment outweighs, there may be references to the general prevention function. Again, in these punishments, the aim of pleasing the victim comes to the fore. The otherworldly aspect of punishment is controversial in the doctrine. Hanafis generally do not accept the expiation feature of tazir punishments.